

УДК 37.018.51

Надія Калініченко, доктор педагогічних наук, професор,
завідувач кафедри педагогіки і психології
Кіровоградського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти
імені Василя Сухомлинського,
заслужений учитель України,
науковий кореспондент Інституту педагогіки АПН України

ОСОБЛИВОСТІ ТРУДОВОЇ ПІДГОТОВКИ УЧНІВ СІЛЬСЬКОЇ ШКОЛИ В РИНКОВИХ УМОВАХ

У статті розкриваються особливості функціонування сільських шкіл у ринкових соціально-економічних умовах, аналізується стан трудової підготовки учнів у шкільних підприємствах, опорних школах, експериментальних майданчиках, акцентується увага на ефективних формах удосконалення професійної майстерності вчителів трудового навчання в сучасних умовах.

Ключові слова: *реформації в освіті, сільська школа, трудова підготовка учнів, ринкові умови, особистісно зорієнтовані педагогічні системи, шкільні підприємства, експериментальні майданчики, продуктивна праця, професійна орієнтація.*

В статье раскрываются особенности функционирования сельских школ в рыночных социально-экономических условиях, анализируется состояние трудовой подготовки учеников в школьных предприятиях, опорных школах, экспериментальных площадках, акцентируется внимание на эффективных формах совершенствования профессионального мастерства учителей трудовой учебы в современных условиях.

Ключевые слова: *реформации в образовании, сельская школа, трудовая подготовка учеников, рыночные условия, личностно сориентированы педагогические системы, школьные предприятия, экспериментальные площадки, производительный труд, профессиональная ориентация.*

In the article the features of functioning of rural schools open up in market socio-economic conditions, consisting of labour preparation of students is analysed of school enterprises, supporting schools, experimental grounds, attention is accented on the effective forms of perfection of professional trade of teachers of labour studies in modern terms.

Keywords: *reformations are in education, rural school, labour preparation of students, market conditions, the pedagogical systems, school enterprises, experimental grounds, productive labour, professional orientation, are personality orientated.*

Постановка проблеми та аналіз останніх досліджень і публікацій. Стратегія розвитку освіти в Україні, визначена Державною програмою “Освіта. Україна ХХІ століття”, Конституцією України, законами України “Про освіту”, “Про загальну середню школу”, Концепцією розвитку загальної середньої освіти, передбачає на найближчі два десятиліття випереджувальний її характер, глибоко оновлений зміст з урахуванням переходу до високотехнологічного інформаційного суспільства, у якому якість людського потенціалу, рівень освіченості й культури всього населення набувають вирішального значення для економічного й соціального розвитку держави. Розвиток освіти має бути адекватним меті, яку ставить перед собою суспільство, можливостям держави і, звичайно, становищу та запитам молоді.

Особливістю сучасного періоду розвитку України є посилення майнового розшарування її громадян, що веде до поляризації українського суспільства: бідні стають біднішими, а багаті – багатшими. Бідність українського народу проявляється як у загальних низьких характеристиках добробуту, так і в концентрації значної частини ресурсів у окремих груп населення і позбавленні доступу до них решти.

Отже, бідність є наслідком водночас низького рівня життя пересічного громадянина й різкої майнової нерівності, як зазначається у державній доповіді за підсумками 2000 року “Про становище сімей в Україні” [7, 62].

Якісні ж характеристики становища молоді в основних сферах життєдіяльності досить невтішні. Особливим показником неблагополуччя є погіршення стану здоров’я підлітків та молоді.

ОСОБЛИВОСТІ ТРУДОВОЇ ПІДГОТОВКИ УЧНІВ СІЛЬСЬКОЇ ШКОЛИ В РИНКОВИХ УМОВАХ

Тривогу викликає високий рівень захворюваності молоді на венеричні хвороби, ракові пухлини, наркоманію, алкоголізм. Поширюється епідемія СНІДу (щомісяця реєструється 500 і більше нових випадків ВІЛ-інфікування) [6, 39].

Як свідчать соціальні дослідження, нині виникла дуже складна соціально-економічна й суспільно-політична ситуація, яка, у першу чергу, пов'язана із зuboжінням широких верств населення й глибоким майновим розшаруванням, економічною деградацією як України в цілому, так і окремих її регіонів.

Упродовж останніх років суттєвих змін зазнала сфера освіти. У закладах освіти впроваджується чимало вітчизняних і зарубіжних технологій, спостерігається зростання мережі навчально-виховних комплексів як у містах, так і в селах, збільшується кількість студентів. Водночас значна кількість дітей та підлітків не охоплена систематичним шкільним навчанням (понад 30 тисяч дітей шкільного віку не відвідують школу).

Існують значні проблеми із забезпеченням сільських навчальних закладів необхідною навчальною літературою: підручниками, довідниками, хрестоматіями [6, 42].

У найбільш складних умовах працює сільська школа через незадовільний матеріальний стан. У більш ніж 3,5 тисячах сіл, де проживають діти 6 – 15 років, шкіл взагалі немає. Тому небажання пов'язувати своє життя з селом молоді люди пояснюють не лише незадовільними умовами проживання. За даними Українського інституту соціальних досліджень, 80% респондентів, які мають дітей, хотіли б, щоб їх діти навчалися в місті.

Основною статтею в структурі сукупних доходів сільських сімей виступає вартість продукції, отриманої з особистого підсобного господарства (37,2%), а оплата праці посідає лише третє місце (15,5%) [6, 102 – 103].

Рання участь дітей у продуктивній та корисній для сім'ї праці спрямована на задоволення матеріальних потреб сім'ї незалежно від інтересів, професійних, культурних та духовних потреб дитини і часто не відповідає її фізичним і психічним можливостям. Цей аспект соціалізації дитини в сучасній сім'ї можна визначити як працю заради виживання.

Обстеження сімей України (А.М. Ноур, О.О. Яременко, 2001 р.) виявило численні факти експлуатації дитячої праці в нових бізнесових структурах, дрібній торгівлі та фермерських господарствах. Опитування дітей свідчить, що займатися торгівлею та іншими видами праці їх спонукає безробіття батьків, а нерідко – і їхня

асоціальна поведінка, потреба в забезпеченні сім'ї продуктами харчування, у придбанні одягу, інших речей для особистого користування. Абсолютна більшість дітей, зайнятих різними видами мало оплачуваної праці, зазначає, що якби не скрутні матеріальні умови сім'ї, то вони не працювали б. Проте діти вважають, що для них і така праця є корисною, а її оплата – суттєва підтримка для сім'ї та для себе в підготовці до школи, задоволенні інших інтересів. Рання продуктивна й оплачувана праця дітей сприяє їхньому прискореному входженню у світ матеріальних інтересів дорослих, у світ ринкових відносин нового суспільства, набуттю життєвого досвіду, умінь забезпечувати необхідним себе і родину, а часом і засвоєнню гірших сторін суспільного буття. Родина ж у цій ситуації стає дитині чи не єдиною опорою в її екзистенційному, культурно-освітньому та духовному виживанні. Жорстка соціалізація порушує в розвитку особистості баланс матеріальних і духовних інтересів на користь перших. При опитуванні дітей із кризових, малозабезпечених, безробітних та навіть і середньостатистичних сімей домінують матеріальні інтереси та цінності. Спрощене сприйняття життя під кутом зору задоволення виключно матеріальних потреб збіднює дитину духовно [3, 89 – 90].

Молодь розпочинає трудову діяльність саме в таких сучасних соціально-економічних умовах. Скорочення обсягів сільськогосподарського виробництва позбавляє можливості працевлаштування випускників навчальних закладів у позитивно зорієнтованих трудових колективах. Нині в сільському господарстві практично не відбувається ротації робочої сили. Це зумовлено створенням замість потужних агрооб'єднань дрібних фермерських господарств з їх негативними чинниками: відсутністю в них обґрунтованих технологій, важкими умовами праці, низькою і нерегулярною заробітною платою. За умов упровадження передових технологій та переходу до реальної приватної власності на землю кожна агрофірма (асоціація) зможе замінити кілька фермерських господарств з невеликою кількістю працюючих. Для подальшого розвитку сільського господарства потрібні докорінні зміни як реальної форми власності, так і технологій виробництва продуктів, розвитку секторів їх переробки та реалізації. Зміні ситуації в сільському господарстві та залученню молоді сприятиме розвиток малого та середнього бізнесу шляхом спрощення його організації, зменшення податкового тиску на підприємців, пільгового агровиробництва.

ОСОБЛИВОСТІ ТРУДОВОЇ ПІДГОТОВКИ УЧНІВ СІЛЬСЬКОЇ ШКОЛИ В РИНКОВИХ УМОВАХ

Система ціннісних орієнтацій молоді зумовлюється недостатніми умовами й гарантіями для соціального становлення, самовдосконалення, що викликає їх якісні зміни.

Український інститут соціальних досліджень (2001 р.) у загальному вигляді зафіксував дві діаметрально протилежні групи якісних характеристик життєвої спрямованості сільських школярів, що пов'язані з багатьма проявами особистості: особистісно сприятливу і несприятливу. До першої належать групи: суспільно прогресивна, творчо-трудова, активного самоствердження, морального самовдосконалення. До другої – пасивна, пасивно споживацька, індивідуалістсько-приспосовницька. У кількісному відношенні число вихованців сільських шкіл із сприятливою (54,3%) і несприятливою (45,7%) спрямованістю майже однакове. Учні із суспільно прогресивною спрямованістю виявлено 33,2%, з пасивно споживацькою – 29%, з індивідуалістсько-приспосовницькою – 16,3%, особистісно несприятливою (пасивною) – 12,1%; тих, хто займає активну самостверджуючу позицію – 5,4% і лише 4,0% тих, хто прагне до морального самоствердження [6, 46 – 54].

В учнів із суспільно прогресивною спрямованістю при переважанні матеріальних цінностей проявляється гармонійне поєднання суспільних та особистих інтересів. Це особливо властиве старшокласникам, які прагнуть бути активними у житті, навчанні та праці.

Школярам з пасивно споживацькою спрямованістю притаманна орієнтація на матеріальні цінності. Їм характерні пристосованість, відчужена активність при відсутності життєво значущих цілей, байдужість до змісту діяльності.

Поєднанням суперечливих рис вирізняються учні з індивідуалістсько-приспосовницькою спрямованістю: згодні бути корисними, але тільки для себе, не обмежуючи себе у задоволенні бажань. Вони мають ілюзорні уявлення про можливості самореалізації в майбутньому; не завжди готові дотримуватися моральних норм поведінки, а все це, своєю чергою, призводить до формування несамостійності, пристосовництва, дезадаптації.

Вихованці, які займають активну позицію, прагнуть проявити себе в суспільно корисних видах діяльності, основних результатів досягають завдяки бажанню бути корисними для інших, добросовісно ставляться до своїх обов'язків, встановлюють гуманні стосунки з оточуючими людьми.

Автори проведеного дослідження дійшли

висновку: рівень духовного розвитку сільських школярів недостатній; сучасна сільська загальноосвітня школа, орієнтуючись на загальнолюдські цінності, не володіє поки що ні змістовою стороною залучення учнів до засвоєння цінностей (відсутні варіативні програми, навчальні посібники, методичні розробки), ні процесуальною (якими методами впливати, які технології використовувати). Недостатньо здійснюється гуманізація освіти і навчання.

Серед перешкод, що стоять на шляху духовного розвитку, вихованці сільських шкіл (73,1%) називають зовнішні обставини – “приклад дорослих”, “кризові явища в суспільстві”, “завантаженість уроками”, “сім'я і соціум”, відсутність об'єкта для благодійної діяльності, акцій милосердя; значно менша частина (20,3%) вказала на причини особистісного плану – “духовна слабкість”, “відсутність сили волі”, “нерішучість”, “погане навчання”, “егоїзм” тощо; 6,6% учнів не змогли відповісти й не визначилися [5, 125 – 130].

Відомий український учений і громадський діяч Є.С. Березняк, аналізуючи процеси та реформації, що відбувалися з трудовою підготовкою і вихованням учнівської молоді (90 – 97 рр. XX ст.), зазначав: “Нас, педагогів, завжди непокоїла, а нині особливо непокоїть, проблема виховання у дітей, молоді відповідального ставлення до навчання і праці. У недалекому минулому цій проблемі приділялось чимало уваги по лінії Міністерства освіти, керівників ВНЗ, молодіжних організацій. Створювались, наприклад, учнівські бригади, виробничі цехи, дільниці на заводах і фабриках.

На жаль, “реформатори” поспішили зруйнувати систему трудового навчання і виховання молоді (навіщо, мовляв, їм професія, любов до творчої праці? Не той час, не ті моральні цінності).

Однак ми не маємо права байдуже спостерігати, як занепадає процес трудового виховання молоді. Праця – стежка, йдучи якою, людина піднімається до вершини морального благоустрою.

Головне – виховати органічну потребу в праці як моральну якість нової людини, сформувати в неї вміння і бажання створювати матеріальні цінності. Без цього не буде кращого майбутнього нашої держави. Думаю, що ця проблема заслуговує уваги не лише Міністерства освіти, керівників вузів та навчальних закладів, а й уряду” [1, 3].

Концептуальні засади розвитку загальної середньої освіти, враховуючи соціально-економічний стан суспільства, насиченість

ОСОБЛИВОСТІ ТРУДОВОЇ ПІДГОТОВКИ УЧНІВ СІЛЬСЬКОЇ ШКОЛИ В РИНКОВИХ УМОВАХ

сучасного світу інформаціями й технологіями, передбачають створення в школах умов для достатнього оволодіння дітьми життєво необхідними політехнічними знаннями, уміннями і навичками, формування якостей особистості, необхідних для трудової діяльності в різних сферах виробництва.

Актуальні проблеми трудової підготовки учнівської молоді в сучасних соціально-економічних умовах розкриваються в працях А.В. Вихруща, Л.І. Денисенко, Г.Є. Левченка, В.М. Мадзігона, В.В. Сидоренка, Н.В. Слюсаренко, Б.М. Терещука, В.П. Тименка, В.І. Тугашинського, О.М. Коберника, Г.А. Кондратюка, А.О. Кучерявого, Н.В. Котелянець; психологію вчинкового підходу, ситуативного, мотиваційного феномену дії та післядії досліджують вітчизняні психологи І.Д. Бех, О.В. Киричук, В.А. Роменець, Т.М. Титаренко та ін. Вони певною мірою аналізують ті суперечливі процеси, які характерні для шкільної практики щодо реалізації державних стандартів з технологій та акцентують увагу на інноваційних підходах у навчально-виховній роботі.

За умови поглибленого трудового навчання в старшій школі здійснюватиметься профільна підготовка з урахуванням особливостей сучасного виробництва, яке нині потребує спеціалістів широкого профілю, підприємливих, ініціативних, зі здібностями до раціоналізаторства, вдосконалення організаційно-управлінських функцій.

Трудове навчання має значні можливості для формування в учнівській молоді підприємливості, економічного мислення, ділової активності на засадах демократичних, гуманістичних цінностей.

Цьому сприяють нові курси інваріантної та варіативної частини навчальних планів, програми яких рекомендовані Міністерством освіти і науки України. Це, зокрема, такі курси: “Основи виробництва”, “Родинна економіка та ринкові відносини”, “Благоустрій садиби та догляд за присадибною ділянкою”, “Основи підприємницької діяльності”, “Основи фермерської діяльності”, “Основи господарської діяльності” та інші. В умовах переорієнтації суспільства на ринкову економіку особливого значення набуває економічне виховання в процесі трудового навчання. Економічна освіта приходить у шкільні колективи через спеціально організовані курси освітньо-виховного призначення: “Основи ринкової економіки”, “Основи економічних знань”, “Основи маркетингу”, “Самоменеджмент”, “Реклама: теорія та практика” та інші. Програми реалізуються в різних типах освітніх закладів, у

молодіжних об’єднаннях за інтересами. На уроках та клубних заняттях розвиваються позитивні ділові якості школярів, формується система громадянських цінностей за допомогою використання різноманітних активних форм навчання: моделювання проблемних ситуацій, ділових та рольових ігор, практичного ознайомлення з малим бізнесом.

Як бачимо, у загальній середній освіті України, як найтривалішій і обов’язковій складовій безперервної освіти, відбуваються радикальні зміни у структурі школи, змісті загальної середньої освіти, організації навчально-виховного процесу.

Моделі розвитку особистості в 12-річній школі будуються на основі багатокомпонентного варіативного змісту, застосуванні особистісно зорієнтованих педагогічних систем, виборі перспективних освітніх технологій, комп’ютерної підтримки навчання, діагностичних і стимулюючих форм контролю й оцінювання досягнень учнів, підсилення оздоровчої функції.

Зміни в змісті й структурі загальної середньої освіти потребують невідкладного розв’язання проблеми підготовки вчителя як суб’єкта особистісного й професійного зростання, що володіє вміннями організовувати навчальний процес як соціальну взаємодію, стимулює досягнення учнів, розділяє відповідальність за результати співпраці [4].

Враховуючи реалії сьогодення, завданнями сучасної школи є суттєве підвищення теоретичної і практичної підготовки учнів, методологічна переорієнтація навчання і виховання на особистість, реалізація її здібностей, потреб, інтелектуального й духовного потенціалу в процесі життєдіяльності.

Реалії сьогодення засвідчують, що саме сільські школи України з багатими традиціями трудової підготовки учнівської молоді частково зберегли і розвинули її форми та збагатили зміст. З метою підготовки молоді до реалізації власних життєвих проєктів, пов’язаних із сільськогосподарськими професіями та підприємництвом, ряд педагогічних колективів докладає надзвичайних зусиль, щоб підтримати і зберегти такий напрям в діяльності шкіл, як учнівські виробничі бригади.

Зниження ефективності трудової підготовки зумовлено низкою взаємопов’язаних причин, а саме: через економічну скруту припинилось державне фінансування таборів праці і відпочинку; більшість старшокласників не стали членами учнівських бригад, тому що вони беруть участь у сімейному підприємстві, допомагають батькам-

ОСОБЛИВОСТІ ТРУДОВОЇ ПІДГОТОВКИ УЧНІВ СІЛЬСЬКОЇ ШКОЛИ В РИНКОВИХ УМОВАХ

фермерам; місцеві господарства не в змозі проводити оплату керівникам учнівських бригад; комбінати ліквідовано через зменшення годин у шкільному компоненті навчального плану при п'ятиденному режимі школи; з появою фермерства господарства не виділяють землю для учнівських бригад.

Перспективною є така форма роботи як “Учнівська хліборобська академія”, яка пройшла успішну апробацію й одержала схвальну підтримку як учених (В.М. Мадзігон, Г.Є. Левченко, М.П. Тименко), так і колективів сільських шкіл.

В Інформації про виконання постанови Кабінету Міністрів України від 20 липня 1999 р. № 1305 “Про розвиток сільської загальноосвітньої школи” начальник управління з питань науки та гуманітарного розвитку Міністерства освіти зазначав: “Яскравим прикладом творчого підходу до трудової підготовки учнів стало об'єднання школярів і дорослих Кропивницької середньої школи Новоукраїнського району Кіровоградської області в шкільне сільськогосподарське підприємство, яке нині повністю утримує виробничі профілі поглибленого трудового навчання старшокласників, забезпечує харчування всіх учнів, учителів та інших працівників школи”.

Узагальнено основні напрями діяльності регіонального експериментального педагогічного майданчика – шкільного підприємства Кропивницької загальноосвітньої школи Новоукраїнського району Кіровоградської області – “Учнівської хліборобської академії” (1992–2002 рр.) у розробці програми якого та її реалізації автор брав участь як науковий керівник. Наукову основу експерименту складала педагогічна система А.С. Макаренка, новітні досягнення педагогічної науки. Директор школи А.І. Ковирьов, організатор експерименту, врахував ту особливість, що виховання підростаючого покоління носить соціальний характер і головні завдання вирішуються через виховуючий колектив – частинку суспільства.

Мета та провідні завдання експерименту полягали у створенні всім учням сільської школи сприятливих умов для саморозвитку. Учителі використали універсальну, ефективну для всіх категорій школярів методику навчання та виховання засобами продуктивної праці. Учні одержали змогу застосувати свої знання на практиці, більше дізнатися, засвоїти основи хліборобської професії, пройти у праці школу трудового гарту, сформувати особистісні моральні переконання в тому, що саме праця є найвищим

мірилом людського буття, визначає сенс життя суспільства й кожного зокрема. У процесі формування технологічних понять і вмінь учні краще засвоювали закономірності розвитку природи та суспільства і включалися в активну перетворюючу діяльність. Поєднання навчання з продуктивною працею забезпечувало дієвість їхніх поглядів і переконань, сприяло досягненню єдності знань і повсякденної практики, виховувало “життєвою правдою”.

Кожен учень займався у школі тим, на що вистачало його життєвого досвіду, тим, що вважав своїм покликанням: досягав успіхів у навчанні або використовував шанс проявити себе в праці – середовищі для себе більш звичному. Систематична участь учнів у колективних трудових процесах створювала основу для виховання таких важливих для сучасної людини якостей, як комунікативність, взаємодопомога, підприємливість, сприймання здорового духу суперництва.

Реалізація програми експерименту сприяла вихованню в учнів розуміння ролі праці як умови їх життєвого й професійного самоствердження, розширення життєвої й соціальної компетенції, самоорганізації й самореалізації особистості.

У структурі хліборобської академії учні 1 – 3 класів вивчали сільськогосподарські рослини та тварини, училися їх доглядати [8, 1 – 4].

Одним з основних завдань на цьому етапі діяльності було формування в молодших школярів відповідальності за доручену справу. Спочатку це відповідальність перед товаришами, учителем, батьками, а пізніше вона набувала більш виразних соціальних рис і сприймалася як відповідальність перед суспільством. Учителі початкової школи використовували багатий досвід світової та української трудової школи, зокрема її традиційного елемента – саморобної іграшки. Іграшка в процесі гри сприяла відтворенню предметів побуту, майбутньої діяльності, взаємин людей у сімейному житті та суспільстві.

Своєрідною складовою програми народного виховання стали прислів'я та приказки, які відображають сутність і сукупність тих морально-трудових якостей, які завжди знаходили розуміння й підтримку в середовищі трудового народу.

Важливим напрямом на цьому етапі було формування в школярів героїчного ідеалу, головною рисою якого є працелюбність.

Багатий фактичний матеріал, що використовувався в роботі з дітьми, містили казки, легенди, перекази, перш за все героїчного спрямування. У народноепічних творах відтворюються зразки виконання вимог народної

ОСОБЛИВОСТІ ТРУДОВОЇ ПІДГОТОВКИ УЧНІВ СІЛЬСЬКОЇ ШКОЛИ В РИНКОВИХ УМОВАХ

моралі, які легко сприймаються і засвоюються дітьми. Педагоги активно використовували рольові ігри з різними прийомами сільськогосподарських робіт, за допомогою яких вдосконалювався психічний і фізичний розвиток підростаючої особистості.

5 – 6 класи практичну діяльність поєднували з дослідництвом на пришкольній ділянці, квітниках, ягіднику [8, 5 – 6].

Особливого значення надавалося вивченню народного календаря. Календар завжди був джерелом знань про навколишній світ, сезонні зміни в природі, знайомив селян з різними сільськогосподарськими роботами. Основні компоненти впливу на учнівську особистість ґрунтувалися на чинниках національного виховання: рідній мові, народному календарю, національній символіці, традиціях, звичаях, міфології.

Таким чином, на перших двох етапах діяльності хліборобської академії поєднувалися виховний та пізнавально-практичний аспекти, що позитивно впливало на становлення особистості.

7 – 11 класи об'єднувалися в різновіковий трудовий колектив (учні, учителі, наставники) для спільної продуктивної діяльності з вирощення сільськогосподарських культур на площі 125 гектарів [8, 7 – 11]. Машинно-тракторний парк – автомобілі, трактори, комбайни, інші сільськогосподарські машини – налічував більше тридцяти одиниць. Діяльність учнівського виробництва ґрунтувалася на демократичному самоуправлінні за принципом макаренківського; плануванні й нормуванні праці; матеріальному стимулюванні; дослідництві; професійному самовдосконаленні; одержанні у стінах школи виробничої професії. А також на соціальній адаптації до реального життя через засвоєння школярами практичних умінь та навичок ведення домашнього господарства, тваринництва, городництва.

На базі діючого трудового колективу було створено наукове товариство, що сприяло залученню дітей до раціоналізаторства, дослідництва, економічного навчання, допомагало застосовувати набуті знання на практиці, давало шанси проявити себе.

Не ідеалізувати це суспільство, не приховувати контрастів, і разом з тим допомагати кожному членові колективу знайти власну оптимальну життєву перспективу, яка ґрунтується на його нахилах та можливостях, – один із принципів діяльності учнівської хліборобської академії.

В академії, як і в школі в цілому, діти

систематично й цілеспрямовано виховувалися на культурно-історичному досвіді рідного народу, його традиціях, звичаях і обрядах.

Успішно реалізувався принцип радісної перспективи, який передбачав працю на конкретний результат; облік виконаної роботи; матеріальну зацікавленість у трудовій діяльності, її якості; преміювання чи інші види винагород; відповідальність за доручену справу; демократичність учнівського самоуправління; організацію змістовного відпочинку за інтересами.

У процесі трудової діяльності у вихованців формувалися потреби у сільськогосподарській праці, творчості, бажання бути успішним, переборювати труднощі. Хліборобська академія підтримувала зв'язки з науковими організаціями та установами; за рахунок коштів шкільного підприємства вводилися додаткові навчальні години для реалізації спецкурсів та факультативів, забезпечувалося дворазове гаряче харчування як дітей, так і дорослих [8, 12 – 18].

Досвід Кропивницької “Учнівської хліборобської академії” був використаний у практичній діяльності інших сільських шкіл.

1. Березняк Є.С. Не забуваймо / Є.С. Березняк // Педагогічні роздуми. – 1997. – №11. – С. 3.

2. “Відродження”. Альбом народних ремесел Решетилівського краю // 3 досвіду роботи етнографічно-фольклорного гурту. – Відділ освіти Решетилівської райдержадмін. Полтавської обл. – 2006. – 21 с.

3. Дитяча праця в Україні / авт. кол. О.О. Яременко [та ін.]. – К.: Укр. ін-т соц. досліджень, 2000. – 132 с.

4. Калініченко Н.А. Деякі аспекти трудової підготовки учнів сільської місцевості в умовах ринкової економіки / Н.А. Калініченко // Сільська школа: проблеми, пошуки, перспективи: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., 10 – 13 трав. 2000 р. – Черкаси: ОІПОП, 2001. – С. 59 – 61.

5. Молодь України: стан, проблеми, шляхи розв'язання: зб. наук. публ. Укр. ін-тусоціал. досліджень за підсумками виконання наук. прогр. і проектів у 1997 р. – Х.: Студцентр, 1998. – Вип. 7. – 256 с.

6. Перепелиця М.П. Державна молодіжна політика в Україні: (регіональний аспект) / М.П. Перепелиця; Укр. ін-т соціал. досліджень; Укр. центр політ. менеджменту. – К., 2001. – 242 с.

7. Про становище сімей в Україні: держ. доповідь за підсумками 2000 року. – К.: Шк. світ, 2001. – 192 с.

8. Учнівська хліборобська академія. Кропивницька загальноосвітня школа I – III ступенів Новоукраїнського району. Матеріали експериментального педагогічного майданчика. 2000 – 2006 рр. – 18 с.

(Продовження статті див. у наступному числі журналу №3 (62) 2010).

Стаття надійшла до редакції 27.01.2010